

Doi: 10.56737/2953-7843-2022.8-136

ՈՒՐԵՆ ՍԵՒԱԿԻ ՍՏԵՂՍԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅԱՄԲ՝

Ուրեն Սեւակը Ի. դարասկզբի արեւմտահայ նշանավոր բանաստեղծ-ներինց է: Նա ապրել եւ ստեղծագործել է մի ժամանակաշրջանում, երբ հայ ժողովուրդը ոչ միայն քաղաքական ճնշման տակ էր, այլեւ կանգնած էր բնաշնչման սարսափի առջեւ:

Այս շրջանում ազգային քնարերգությունն ստանում է քաղաքական-հասարակական բովանդակություն, ձեռք բերում համամարդկային ընդգրկում: Ռ. Սեւակը, ինչպես իր ժամանակակիցներ Սիամանթոն ու Դ. Վարուժանը, հայ ժողովրդի պատմական բախտը դարձնում է քնարերգության առանցք, դառնում համապարփակ տառապանքի երգիչ, որի խոսքը հնչում է որպես բողոք առհասարակ բռնակալության, «նորագույն ստրկության», անարդարության եւ անհավասարության դեմ²: Միաժամանակ Սեւակի երգը սիրո, պայքարի եւ ազատության ներբող է եւ նպատակ ունի ոչ թե հուսալքելու, այլ զգաստացնելու, արիության ոգի ներարկելու, պայքարի ու ինքնապաշտպանու-

^{1*} Հոգվածը ստացվել է 31.10.2022, գրախոսվել է 3.11.2022:

էլ. փոստ՝ nara77706@mail.ru:

² Հր. Թամրազյանը նկատում է, որ Ռ. Սեւակը, որոշ ժամանակ գտնվելով Երոպայում, հեռու հայկական միջավայրից, ավելի շատ ուներ գրական լիցքեր, բայց հետո ուժեղանում է «անհատական եւ հայկական լարը», գնում «հոգու եւ հոգի մեջ». «Նրա երգի մեջ երեւում են անօրինակ թուխքներ՝ գրեթե բոլոր թեմաների մեջ»: Մանրամասն տես Հր. ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ, Ռուբեն Սեւակի առեղծվածը, Երկեր, հտ. Գ., Երեւան, 2010, էջ 387: Համամիտ ենք գրականագետի այն համոզմանը, որ ստեղծագործության ընդհանուր մթնոլորտի առումով Ռ. Սեւակը որոշ չափով զիջում է ժամանակի նշանավոր բանաստեղծներին՝ Սիամանթոնին, Մեծարենցին եւ Վարուժանին. «Ռուբեն Սեւակի երգի մեջ դեռ չկար թանձր մթնոլորտ՝ ոչ «Հացին երգի», ոչ «Հողեվարքի եւ հույսի ջահերի», ոչ էլ «Նոր տաղերի» յուրահատուկ աշխարհը»: Բանաստեղծը հետո էր ստեղծելու այդ «թանձր մթնոլորտը» (անդ, էջ 387):

թյան մղելու սերունդներին՝ սեփական ուժի եւ արժանապատվության պայծառ գիտակցմամբ:

Բարեբախտաբար Ռուբեն Սեւակի մասին շատ են գրել, լույս են տեսել գրքեր, հրապարակ եկել մենագրություններ, հոդվածներ եւ այլն: Մեր քննության նյութն այդ ուսումնասիրություններից մեկի՝ Վլադիմիր Կիրակոսյանի «Ռուբեն Սեւակ. կյանքը եւ ստեղծագործությունը» աշխատությունն է³, որը գիտական շրջանառության մեջ է դրվել 1972 թ. եւ դարձել գրականագիտական հայտնություն:

Մինչ այդ հրապարակի վրա էին Հ. Օշականի, Մ. Պարսամյանի, Մ. Թեոդոսյանի, Ա. Սեւանի, Ե. Պետրոսյանի, Գ. Հատիսյանի, Էդ. Զրբաշյանի եւ այլոց ուսումնասիրությունները:

Ռ. Սեւակի գրական ժառանգությունն ուսումնասիրելիս քննադատները հիմնականում սահմանափակվել են ընդհանուր բնութագրական հոդվածներով⁴: Մասնավորաբար Բարթոլ Զորյանը՝ Ժիրայր ծածկանվամբ, գրում է. «Ռ. Սեւակ, այս զգայուն հոգին, իր բոլոր տաղերուն մէջ ալ անխտիր հզօր երեւակայութիւն մ' է, անզուգականօրէն հաւազատ նկարագրող մը հոգեկան եւ բնական երեւոյթներու»: Իսկ Մ. Թեոդոսյանը երեք հիմնական գծերով է բնորոշում Սեւակի ստեղծագործությունը՝ անձնական, ազգային-հեղափոխաշունչ եւ մարդկային ապրումներով հարուստ էջեր⁵: Գրականագետը տալիս է այդ ստեղծագործության «ներաշխարհը» հասկանալու բանաձեւումները. «Սեւակի գրականութեան մայր երակը կը կազմէ մարդկայնական, աւելի ընդհանուր բնորոշումով մը՝ համամարդկային ցար (այս եւ հետագա ընդգծումները.— Ն. Ս.): Բացուած է իր հոգին՝ ամենո՛ւն տառապանքին, մարդերուն վերապահուած շարիքին եւ անարդարութեան վրայ, Հայուն միայն յատուկ այլասիրութեան մը մղումով»⁶:

Ա. Սեւանը համեմատաբար ծավալուն ուսումնասիրության մեջ՝ «Ռուբեն Սեւակ (կյանքը եւ գրականությունը)», վերլուծում, հայտնաբերում

³ Վ. ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ, Ռուբեն Սեւակ. կյանքը եւ ստեղծագործությունը, Երեւան, 1972: Այս գրքից բոլոր մեջբերումների էջերը կնշվեն տեղում:

⁴ ԺԻՐԱՅՐ, Ժամանակակից թրքահայ բանաստեղծներ. Ռ. Սեւակ, «Արեւելյան մամուլ», Զմիւռին, 1909, թ. 27, էջ 647: Տե՛ս նաեւ Մ. ՊԱՐՍԱՄՅԱՆ, Մեր ազգային վերջին մեծ մարտիրոսները, «Շանթ», Կ. Պոլիս, 1918, թ. 2:

⁵ «Մարդկայնական լարի, ազգային-հեղափոխաշունչ ապրումներու եւ սիրոյ բանաստեղծ մըն է Սեւակ»: Տե՛ս Մ. ԹԵՕԼԵՕԼԵԱՆ, Դար մը գրականութիւն (1850—1950), հտ. Ա., Գահիրէ, 1955, էջ 632:

⁶ Մ. ԹԵՕԼԵՕԼԵԱՆ, նշ. աշխ., էջ 633:

եւ արժեւորում է Ռ. Սեւակի գրական ժառանգության մի շարք էական առանձնահատկություններ. «Ռ. Սեւակի քերթուածներուն նիւթ կ'ըլլան ոչ միայն սիրոյ եւ բնութեան ստեղծած ապրումները, այլ նաեւ ազգային ու համամարդկային զգայնութիւններ, ցեղին անցեալը, ներկան ու ապագան, մարդկային ընկերութեան ցուցադրած անհաւասարութիւններն ու անարդարութիւնները, ինչպէս նաեւ կեանքի ու մահուան առեղծուածը, որ ի վերջոյ կը տիրապետէ բոլորին»⁷:

Ե. Պետրոսյանի, Գ. Հատիտյանի, Էդ. Զրբաշյանի ուսումնասիրություններում ընդհանրական է այն տեսակետը, որ Ռ. Սեւակի ստեղծագործության մեջ գերակշռողը կապիտալիզմի զարգացումով առաջացած ընկերվարական հակասություններն են, դասակարգային ճնշումները, հակամարտությունները, հասարակական անարդարությունները⁸:

Ուշարժան է, որ գրականագետ Էդ. Զրբաշյանը, Սեւակին համեմատելով իր նախորդների եւ ժամանակակիցների հետ, նկատում է որոշակի տարբերություններ. արեւմտահայ բանաստեղծներից ոչ մեկն այնքան շատ երգեր չի նվիրել սիրո զգացման եւ սիրած էակի պատկերմանը, որքան Ռ. Սեւակը⁹:

Գրականագետների ուշադրությունից դուրս էր մնացել քննությունը Սեւակի ստեղծագործությունների զգալի մասի, որն առանցքային նշանակություն ունենալով նրա աշխարհայացքի ու գեղագիտական հակումների պարզաբանման տեսանկյունից: Դա պայմանավորված էր նրանով, որ բանաստեղծի կենդանության ժամանակ նրա երկերն առանձին հրատարակությամբ լույս էին տեսել մեկ անգամ՝ 1910 թ.՝ «Կարմիր գիրք» ընդհանուր խորագրով, իսկ գրական ժառանգության մյուս մասը ցրված էր մնացել պարբերական մամուլի էջերում¹⁰: Այդ էր թերեւս այն հիմնական պատճառը, որ Ռ. Սեւակի մասին եղած բոլոր ուսումնասիրությունների մեջ բացակայում էր ժամանակի գրական միջավայրի ամբողջական

⁷ Ա. ՍԵՒԱՆ, Ռուբէն Սեւակ (իր կեանքը եւ գրականութիւնը), «Հայրենիք», Բոստոն, 1930, թ. 1, նոյեմբեր, էջ 53: Ա. Սեւանի նշված ուսումնասիրության շարունակությունը մանրամասն տես նաեւ նշված ամսագրի հաջորդ համարում՝ «Հայրենիք», Բոստոն, 1930, թ. 2, դեկտեմբեր:

⁸ Մանրամասն տես Ե. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ, Ռուբեն Սեւակ, Երկեր, Երեւան, 1955. տես նաեւ Գ. ՀԱՏԻՏՅԱՆ, Ռուբեն Սեւակ, Երեւան, 1959. Է. Գ. ԶՐԲԱՇՅԱՆ, Ռուբեն Սեւակ. ստեղծագործության համառոտ ակնարկ, Երեւան, 1965:

⁹ Է. Գ. ԶՐԲԱՇՅԱՆ, նշ. աշխ., էջ 24:

¹⁰ Հայտնի է, որ առաջին անգամ՝ 1944 թ. է հրատարակվել Ռ. Սեւակի բանաստեղծություններից մի քանի տասնյակ, իսկ 1955 թ. Ե. Պետրոսյանի առաջաբանով հրատարակվել է Ռ. Սեւակի երկերի ժողովածուն՝ թեեւ ոչ լիակատար:

պատկերը, չէր որոշվել բանաստեղծի տեղը գրական շարժման միասնական ընթացքի մեջ, շրջանցվել էին աշխարհայացքային, գեղագիտական բնույթի մի շարք էական հարցեր:

Վ. Կիրակոսյանը պարբերական մամուլից եւ այլ աղբյուրներից քաղված նյութերի, ինչպես նաեւ Ռ. Սեւակի ամբողջ ստեղծագործության հանգամանալից վերլուծության հիման վրա 1972 թ. շրջանառության մեջ է դնում «Ռուբեն Սեւակ. կյանքը եւ ստեղծագործությունը» գիտական աշխատությունը՝ անդրադառնալով այն կարեւոր խնդիրներին, որոնք դուրս էին մնացել նախորդ ուսումնասիրողների տեսագաշտից՝ ժամանակի գրական միջավայրի ամբողջական պատկեր, բանաստեղծի տեղը գրական շարժման միասնական ընթացքի մեջ, գեղագիտական-աշխարհայացքային բնույթի մի շարք հարցեր եւ այլն: Կարեւոր էր նաեւ այն հանգամանքը, որ գրականագետը առաջիններից մեկն էր, որ Ռուբեն Սեւակին դրեց արեւմտահայ խոշոր բանաստեղծներ Սիամանթոյի, Մ. Մեծարենցի, Դ. Վարուժանի կողքին¹¹. «Նա Սիամանթոյի ժամանակակիցն էր եւ հանդես եկավ Մեծարենցի ու Վարուժանի հետ գրեթե միաժամանակ, որոնք գրական նոր շարժման անվիճելի պարագլուխներն էին: Սեւակը հետեւորդ էր միայն, բայց ոչ էպիգոն (կուրորեն հետեւող.-խմբ.), նա ուներ մյուսներից տարբեր իր ճանապարհը, արվեստի դավանանքներն ու սկզբունքները» (էջ 6):

Այսպես՝ 1890-ական թվականներից սաստկացած թուրքական բռնաճնշումները, ազգային հալածանքները, արեւմտահայության քաղաքական ու տնտեսական խոր ճգնաժամը, ժողովրդի գլխին կախված բնաջնջման սպառնալիքը ծնեցին մի նոր գրականություն, որը, անվերջ ժողովրդական կյանքի հարստությունից, հակադրվում էր հրապարակում իշխող քաղքենիական քնարերգությանը:

Մյուս կողմից՝ եւրոպական գեղագիտական մտքի նորագույն նվաճումները թափանցում էին արեւմտահայ քնարերգության: Շատ բարդ

¹¹ Համամիտ չենք Հ. Օշականի այն դիտարկմանը, թե «Ազգային զգացման ծնունդ անոր տաղերը ամոլն ոտանալորներ են, երբ մօտիկը կը դրուին Վարուժանի, Թէքէեանի պայծառ, ինքնահաճ, կատարեալ քանդակներուն» (Հ. ՕՇԱԿԱՆ, Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան, հտ. 9, Անթիլիաս, 1980, էջ 59): Կարծում ենք՝ գրականագետ Հր. Թամրազյանն ավելի ճիշտ եւ դիպուկ է բնութագրել բանաստեղծին: Նա նկատում է, որ թեեւ սկզբնական շրջանում Ռ. Սեւակն առաջ էր գնում որոշ նմանություններով, սակայն ժամանակի ընթացքում հայտնաբերում էր սեփականը, ինքնուրույնը: Նա ճանապարհի վրա էր, օժտված էր աստվածային ձիրքով: Մանրամասն տե՛ս Հ. ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ, նշ. աշխ., էջ 384:

էին այդ ներթափանցումները հայրենի գրականության ավանդույթներին միահյուսելը եւ գեղարվեստական ինքնուրույն որակ ստեղծելը: Սիամանթոն, Միսաք Մեծարենցը գեղագիտական տարբեր հայեցակետերով հայտնաբերեցին այն «մայրուղին», որով պիտի ընթանար ու հարստանար դարասկզբի արեւմտահայ երգը: Դրական նոր ու հուժկու շարժման գոյությունը դառնում էր անհերքելի իրողություն. «Սիամանթոյի ու Մեծարենցի հետ միասին այդ շարժման ամենաականավոր ներկայացուցիչները դարձան Վարուժանն ու Սեւակը»¹² (էջ 54):

Ռ. Սեւակի գրական նկարագիրն ամբողջանում էր մի կողմից՝ հայրենի գրականության ավանդույթի ձեւավորման, մյուս կողմից՝ եւրոպական առաջադեմ մշակույթի նվաճումներին հետեւելու ճանապարհով:

Վ. Կիրակոսյանը, իր աշխատությունում անդրադառնալով վերոնշյալ իրողություններին, տալիս է ժամանակաշրջանի գրական-հասարակական միջավայրի ընդհանուր բնութագիրը՝ հստակ ուրվագծելով բանաստեղծի տեղը եւ դերը գրական միջավայրում, ինչը չէին արել նախորդ քննադատները: Նա արձանագրում է, որ Ռ. Սեւակի ստեղծագործությունը դարասկզբի ամենաբարդ եւ հակասական երեւույթներից է, եւ նրա ստեղծագործությունների հետ կապված շատ խնդիրներ անհասկանալի կմնային՝ առանց ժամանակի գրական շարժման յուրահատկությունները, օրինաչափությունները լուսաբանելու:

Դրական-հասարակական միջավայրը նեկայացնելուց հետո գրականագետը սահուն անցում է կատարում Ռուբեն Սեւակի բանաստեղծական շարքերի վերլուծությանը¹³ («Քառուրդ», «Կարմիր գիրքը», «Սիրո գիրքը»)՝ տեսնելով նրանց մեջ գաղափարական ներձույլ միասնություն, աստիճանական զարգացում:

¹² Այս առումով գրականագետ Վ. Գաբրիելյանն ուշաբան հոգված ունի Դ. Վարուժանի եւ Ռ. Սեւակի ստեղծագործության աղբյուրների, երկու տարեկից բանաստեղծների «հոգեկցության» մասին: Մանրամասն տե՛ս Վ. ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ, Ռուբեն Սեւակ եւ Դանիել Վարուժան, «Ռուբեն Սեւակ —125» հոգվածների ժողովածու, Երեւան, 2011, էջ 59–84:

¹³ Ռ. Սեւակը ժամանակին ծրագրել էր հրատարակել բանաստեղծությունների հինգ շարք՝ «Կարմիր գիրքը», «Վերջին հայերը», «Քառուրդ», «Չհասկցվածները» եւ «Սիրո գիրքը», սակայն հրատարակեց միայն առաջինը: Վ. Կիրակոսյանն իր ուսումնասիրության «Առաջաբան»-ում գրում է, որ «Վերջին հայերը» ամփոփելու էր բանաստեղծի ազգային-քաղաքական ստեղծագործությունները եւ այս տեսակետից կապվում է «Կարմիր գիրքի» գաղափարաբանության հետ: Ուստի եւ նպատակահարմար է գտել այդ շարքերին՝ իբրեւ նույն մտայնության տարբեր արտահայտությունների, նվիրել մի ամբողջական հատված, իսկ «Քառուրդ» եւ «Չհասկցվածները» շարքերին հատկացրել է մեկ գլուխ: «Սիրո գիրքը» վերլուծվել է առանձին: Դրականագետը, ամեն դեպքում, աշխատել է չխախտել բանաստեղծի ստեղծագործության գաղափարական-գեղարվեստական միասնականությունը:

Հարկ ենք համարում ընդհանուր գծերով ներկայացնել, վերլուծել բանաստեղծի ստեղծագործությանը բնորոշ այն գաղափարական-գեղագիտական առանձնահատկությունները, որոնք քննել եւ բացահայտել է Վլադիմիր Կիրակոսյանն իր «Ռուբեն Սեւակ. կյանքը եւ ստեղծագործությունը» աշխատությունում:

Այսպես՝ «Քառոս» շարքի «ողնաշարը», ըստ գրականագետի, հասարակական-քաղաքական գործուն հարցադրումներն են դառնում: Ռ. Սեւակի ուշադրության կենտրոնում «հասարակ մարդու» ճակատագիրն է՝ բուրժուական իրավակարգի պայմաններում¹⁴: Զգայուն բանաստեղծը փորձում է խորանալ մարդկային ճակատագրի բարդ հանգույցների մեջ, խորանալ հոգեկան աշխարհի առեղծվածներում: Նա համակրանքով է լցված «ճակատագրին մտրակին տակ» տառապող մարդկության նկատմամբ¹⁵, դժգոհում է աշխարհում տիրող անարդարությունից, անհավասարությունից, մարդու ստրկական վիճակից եւ իր բողոքի ձայնն է բարձրացնում հանուն նրա ոտնահարված իրավունքների, ցանկանում տեսնել արդարության հաղթանակը («Դրամին աղոթքը», «Մեծդ Աստված», «Փողոց ավողը», «Այս դանակը», «Քարե նստարանը» եւ այլն): Բանաստեղծը հերոսություն է համարում բարոյագուրկ հասարակության մեջ «սուրբ իդեալի» փառաբանումը («Թրուպատուրները»):

Վ. Կիրակոսյանը «Կարմիր գիրքը» համարում է «դառասկզբի արեւմտահայ պոեզիայի աչքի ընկնող երեւոյթներից մեկը» (էջ 114), գտնում, որ կոտորածի ու ավերի տեսարաններից, ընդվզումի ու բողոքի, ցասման ու վրեժի տրամագրություններից դեպի կյանքի ու մահվան, մարդու, նրա գոյության իմաստի եւ առհասարակ աշխարհում տիրող չարիքների ընկերվարական ակունքների մասին խորհրդածությունները «Կարմիր գրքում» տիրող մտայնության զարգացման ընթացքն է:

Գրականագետը հանգամանակից վերլուծում է շարքի բանաստեղծությունները, ցույց տալիս բանաստեղծի եւ իր գրչակից ընկերների, սերնդակիցների ստեղծագործության ընդհանրություններն ու տար-

¹⁴ Հետագայում Հր. Թամրազյանը պետք է գրեր ոչ թե «հասարակ մարդու», այլ առհասարակ «Մարդու ճակատագրի թեման՝ հոգեբանական ու կենսական բազմապիսի դիտումներով ու վերլուծությամբ, ահա այն նորը, որ դժվար միջոցառում մշակում էր բանաստեղծը»: Տե՛ս Հր. ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ, նշ. աշխ., էջ 392:

¹⁵ Վ. Կիրակոսյանը նկատում է, որ ազատության ձգտող անհատի դրաման («Վերջին արքայն») դառնում է մի համապարփակ մի երեւոյթ, որի հերոսը տառապող մարդկությունն է: Այս իմաստով Սեւակի քնարերգությունը հարստանում է համամարդկային մոտիվներով:

բերությունները, ռճական առանձնահատկությունները: Նա նկատում է էականը՝ «Ջարդի խենթը» պոեմն ամենից առաջ մի բողոք է թուրք բարբարոսների եւ հայրենիքի վշտին անտարբեր բուրժուական աշխարհի դեմ: Խենթի համոզմամբ՝ գալու է վրիժառույթյան այդ օրը. նա անխախտ հավատ ունի ժողովրդի ուժերի նկատմամբ: «Թրքուհին» պոեմում ներկայացվում է վրիժառու այն հերոսը, որի օրինակով պիտի դաստիարակվեր երիտասարդ սերունդը: Վ. Կիրակոսյանը դիպուկ բնութագրում է՝ Սեւակն այստեղ սոցիալական-քաղաքական ողբերգական վիճակից դուրս գալու ծրագիր էր առաջադրում, որի հիմքում ժողովրդի գործուն պայքարի գաղափարն էր: Նրա պայքարը միայն ազգային-ազատագրական պայքար չէր, այլեւ ուներ համամարդկային ազատագրության բարձր գաղափարներ:

Առաջ անցնելով՝ գրականագետը ցույց է տալիս, որ «Մարդերգություն» պոեմը նախորդ երկու պոեմների գաղափարական գծի տրամաբանական զարգացումն է եւ ամբողջացնում է «Կարմիր գրքի» մտայնությունը: Սեւակը մարդուն ոչ թե ունայնություն է մղում, այլ դեպի պայքար: Գաղափարի խորքն է տեսնում քննադատը. «Բանաստեղծն առաջ է քաշում նաեւ պայքարով ու զոհողությունների գնով մարդու կյանքը եւ առհասարակ աշխարհը գեղեցկացնելու գաղափարը» (էջ 144): Նա ուզում է մարդուն տեսնել ազատ եւ կատարյալ:

Վ. Կիրակոսյանը թեմատիկայով ու գաղափարական բովանդակությամբ «Կարմիր գրքի» հետ է կապում «Վերջին հայերը» շարքը, որի բանաստեղծություններն աչքի են ընկնում նաեւ ազգային արժանապատվության խոր գիտակցությամբ: Ըստ քննադատի՝ դրանք անիրավության, ժողովրդի մռայլ ճակատագրի դեմ ուղղված հոգեբուխ պոռթկումներ են՝ երբեմն ծայրահեղ կրքով¹⁶:

Բանաստեղծի իդեալների ամբողջությունը մարմնավորվում է «Միրո գրքում»: Այն գաղափարապես կապվում է նախորդ երկու շարքերի հետ,

¹⁶ Համոզիչ է գրականագետ Ս. Սրապիոնյանի դիտարկումը: Ըստ գրականագետի՝ եթե Սիւմանթոն «հնչեցնում էր հույսի ու վրեժի նվազներ («Դյուցազնորեն», «Հայորդիներ»)-ի Ա. եւ Բ. շարքերը) եւ հետո միայն անցնում տառապանքի ու պայքարի զուգակցված նվազներին (ի դեպ՝ նույն զարգացման ընթացքն է նաեւ Դ. Վարուժանի գործերում), ապա Ռ. Սեւակի՝ ժամանակի հայ կյանքի եղբերական պատկերները միշտ զուգակցված են վրեժի ու պայքարի գաղափարակոչերով, ինչը պայմանավորված էր նախ եւ առաջ նրա գեղագիտական ու քաղաքացիական ըմբռնումներով» (Ս. ՍՐԱՊԻՈՆՅԱՆ, Յեղային ողբերգության արտացոլումը Ռուբեն Սեւակի պոեզիայում, «Ռուբեն Սեւակ — 125». հոգվածների ժողովածու, Երեւան, 2011, էջ 87):

դառնում դրանց լրացումն ու ամփոփումը: Քննադատը նրբորեն դիտարկում է՝ ի տարբերություն Դ. Վարուժանի, որի գործերում սերն ստանում է փիլիսոփայական երանգավորում, Սեւակի երգերը հյուսված են իրական ու ապրված զգացմունքների նրբերանգներից: Նրանց համար բնորոշն ու հատկանշականը մարդկային գեղեցիկ զգացմունքի փառաբանումն է, սիրող անհատի հոգեբանության նրբին ծալքերի բացահայտումը («Նամակը», «Քերթողը», «Ինչո՞ն» եւ այլն):

Անդրադառնալով Սեւակի արձակին՝ «Բժշկին գիրքէն փրցուած էջերին», Վ. Կիրակոսյանը խորանում է գրքի առեղծվածի մեջ. ներհուն գրողը հիվանդությունների հետեւում տեսնում է մարդու անհատական դրաման. «Հիվանդանոցը դառնում է յուրատեսակ թատերաբեմ, ուր խոցվում է կյանքի անվերջանալի դրաման՝ վեր հանելով մի ամբողջ հասարակության պատկերը» (էջ 198): Գրականագետը եզրահանգում է՝ Սեւակը փառաբանում է մարդու հաղթանակը մահվան նկատմամբ, ստեղծում գեղեցիկի ու նյութական իրականության հակադրության պատկերը:

Այսպիսով՝ Վ. Կիրակոսյանի գիտական աշխատությունը դառնում է ժամանակի գրականագիտական հայտնությունը¹⁷: Նշենք, որ հետագայում գրականագետը կրկին անդրադարձել է Ռ. Սեւակին՝ «մենագրույցի» մեջ մտնելով ներհուն բանաստեղծի հետ: «Մենագրույց նահատակ բանաստեղծի հետ» յուրօրինակ աշխատությունը լույս տեսավ 2005 թ.: Գիրքը ողողված է գրականագետի անսպառ, անկեղծ սիրով, ջերմությամբ ու նվիրումով դեպի իր սիրելի հեղինակը: Միեւնույն ժամանակ նա ավելի հասուն, խորաթափանց մտքով «գրույցի է բռնվում» բանաստեղծի հետ, վերարժեւորում, վերաիմաստավորում է նրա ազգային գաղափարախոսությունը, որ հավերժ արդիական է. «Քեզ համար մեր պատմության գլխավոր դասը միասնական անհրաժեշտությունն է՝ իբրեւ համազգային գիտակցություն: Իսկ այդ գիտակցումը ամենից առաջ ինքնաճանաչում է, արժանապատվություն ու հպարտություն: Այդ նպատակով դու ոգեկոչում ես մեր պատմության հերոսական ու փառավոր դրվագները, քաղաքակրթության պատմության մեջ մեր ցեղի հոգեւոր ավանդները: Սակայն դա ազգային սնապարծություն չէ.... Դա, քո մեկնաբանությամբ, այն ուժն է, որ հազարամյակների ընթացքում պաշտպանել է մեզ ինքնան-

¹⁷ Վ. Կիրակոսյանի ուսումնասիրությունից հետո Սեւակի կյանքը եւ գրական ժառանգությունը քննել են Ստ. Թոփչյանը, Հր. Թամրազյանը, Վ. Պետրոսյանը, Հ. Զիլինկիրյանը, Վ. Գաբրիելյանը, Ս. Սրապիոնյանը եւ այլք:

վաստացման, ազգային թերարժեքության կործանարար բարդույթից, պիտի պաշտպանի այսօր եւ ապագայում»¹⁸։

Վ. Կիրակոսյանը գնում է հայտնությունների ճանապարհով։ Հստակ նրա՝ «Ջանգալներ, զանգալներ» հայտնի քերթվածում զանգալների լուսնյունը խորհրդանշում է «ընդվզումի կարկամած ոգին»։ Նա թափանցում է բանաստեղծի տազնապահար եղած ներաշխարհը, որ «արթնացումի ահագանգ» է հնչեցնում, հուսահատության փոխարեն արդար ցասումի ու վրեժխնդրության կիրք բորբոքում։

«Ջարդի խենթը»-ի հերոսը վրիժառության գաղափարակիրն է։ Նա պայքարի ու ըմբոստ դիմադրության ոգին է՝ գալիք սերունդների մարտնչումի պատգամաբերը։ Սիամանթոյի, Դ. Վարուժանի երգերից տարբեր է Սեւակի երգը՝ «վրիժառու պատգամի անարվեստ ու աներկմիտ անմիջականությամբ»։ Գրականագետը գալիս է այն եզրահանգման, որ բանաստեղծի «վերածնության կանխագծումներում» վրեժի ու պայքարի գործնական բարոյականը, սակայն, համածավալ գոյաբանական իմաստ է ստանում անձնագոհության խորհրդով¹⁹, որ ընդհանրապես առանցքային դեր է խաղում նրա ազգային գաղափարախոսության մեջ. «Ե՛րբ այս ժողովուրդը պիտի սորվի մարդկորեն կատղիլ... Ու իրա՛վ, Մարդկորեն կառղիլ»։

ՆԱՌԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ ԳԻ

РЕЗЮМЕ

Рассматривается научная работа В. Киракосяна «Рубен Севак (жизнь и творчество)», посвященная жизни и творчеству западноармянского поэта Р. Севака, как литературное открытие того времени,

Показано, что литературовед В. Киракосян, на основе тщательного анализа всего творчества Р. Севака, затрагивает важные вопросы, которые остались вне поля зрения предшествующих исследователей; как целостная картина литературной среды того времени, роль поэта на литературное направление, и ряд

¹⁸ Վ. ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ, *Մենագրույց նահատակ բանաստեղծի հետ*, Երեւան, 2005, էջ 50։

¹⁹ Անդ, էջ 113։

вопросов эстетико-мировоззренческого характера. Примечательно, что В. Киракосян ставит Рубена Севака в ряд великих западноармянских поэтов как Сиаманто, М. Мецаренц, Д. Варужан.

SUMMARY

The article examines the literary critic V. Kirakosyan's research work entitled as "Ruben Sevak (life and work)" dedicated to the life and work of the Western Armenian poet R. Sevak, as a revelation of the time. It is shown that on the basis of a thorough analysis of R. Sevak's entire creativity, V. Kirakosyan revealed essential issues that were left out of the view of the previous researchers, like a complete picture of the literary environment of the time, the place of the poet in the unified course of the literary movement and a number of aesthetic-worldview questions.

It is noteworthy to mention that V. Kirakosyan places Ruben Sevak among the great Western Armenian poets like Siamanto, M. Metsarents, D. Varujan.

